

Hayat

TARİH

1917

MECMUAS



Osmanlı Devleti'nin İstiklâli Hangi Tarihte Başlar?

Vekayinâmeler, Selçuklu Devleti'nin inkıraz buluşundan sonra Osman Bey'in kendi adına hutbe okutuşunu esas alarak, Osmanlı Devleti'nin tam istiklâle kavuşma tarihini 1299 olarak kaydetmişlerdir. Halbuki, Osmanlılar İlhanlı Devleti'ne tâbi idiler ve bu durum son İlhanlı Hâkanının evlât bırakmadan vefatı tarihine kadar (1335) devam etmiştir.

Midhat Sertoğlu

HÂLEN elde mevcut kaynakların verdiği bilgilere göre, Selçuklular Osmanlıların mensup olduğu Kayılara 1231 tarihinde Söğüd'ü yurd olarak vermişlerdir. Aynı yerle, yeni kazanılan toprakların Osman Bey'e mülk olarak verilmesi ise 1284 tarihine rastlar. Kendisine Beylik alâmetlerinin gönderilmesi 1289 tarihinde. Osman Bey, Bizans aleyhine olarak topraklarını genişlettiği sırada 1299 tarihinde Selçuklu Devleti'nin çöküşü üzerine bu devlete tâbi olma durumu son bulmuştur. İşte bu dört tarih, kendi görüşlerine göre birçok tarih yazarları tarafından Osmanlı Devleti'nin başlangıcı veya istiklâli tarihi olarak kabul edilmiştir. Osman Bey, kendisine tâbi olanlar tarafından 1299 ta-



Osmanlı Devleti'nin kurucusu Osman Bey.

rihinde devlet reisi tanındığından, Osmanlı istiklâli için en çok bu tarih ileri sürülmüşse de, ona Beylik fermanı veren Anadolu Selçuklu Devleti de 1243 yılından beri Moğul İlhanlı Devleti'ne tâbi bulunmakta, emirlerini dinlemekte ve İlhanlı hazinesine haraç vermekteydi. Şimdi meseleyi bütün bu bilgilerin ışığında ele alırsak, şöyle bir netice çıkar:

Osmanlı Devleti'nin tamamen müstakil bir hale gelmesi, artık başka hiç bir devletin hiç bir şekilde vesâyet ve himayesi altında bulunmaması, ilk zamanlarda tâbi olduğu devlet hükümdarları tarafından zaman zaman verilen bâzı imtiyazlarla öteden beri daima karıştırılmış ve Osmanlı istiklâli meselesi muğlâk bir hale gelmiştir.

ERTUĞRUL BEY ZAMANI

Osman Bey'in babası Ertuğrul Bey'in ne zaman vefat etmiş olduğu kesin şekilde bilinmiyorsa da, XIII. yüzyılın ikinci yarısında hayatta bulunduğu vekayinâmelerden anlaşılmaktadır. 1231 tarihinde Selçuklu Devleti sınırlarına saldıran İznik Rum Devleti'ne karşı açtığı savaş sırasında, Selçuklu Hükümdarı I. Alâüddin Keykubâd'ın maiyyetinde Ertuğrul Bey de bulunuyordu ve bu sırada akıncılık görevini ifa etmişti. Nitekim Söğüd bölgesi kendisine bu savaştan sonra I. Alâüddin Keykubâd tarafından mükâfat olarak mülk şeklinde verilmiştir.

Bu olaydan on bir yıl sonra, yani 1242 yılında Selçuklu Hükümdarı II. Gıyasüddin Keyhusrev zamanında Moğullara karşı kaybedilen Köseadağ meydan savaşını müteakip Selçuklu Devleti tam istiklâlini kaybederek İlhanlı Devleti'nin yüksek hâkimiyetini tanımak zorunda kalmıştı.

1279 yılında Cimri adlı bir şahıs, Selçuklu hükümdarlarından İzzüddin Keykâvus'un oğlu Gıyasüddin Siyavuş olduğunu ileri sürerek ortaya çıkmış ve Karamanoğlu Mehmed Bey'den yardım görüp başına bir sürü Türkmen toplamıştı. Ona en fazla uçlarda bulunan aşiretler yardım etmişler ve rağbet göstermişlerdi. İlhanlılar himayesinde bulunan III. Gıyasüddin Keyhusrev, yanına bir miktar Moğul askeri de alarak bu olayı bastırdı. Sonra uçları dolaşmak ve buralarda yerleştirilmiş olan aşiretleri devlete daha sıkı şekilde bağlamak ihtiyacını hissetti. Bu arada Söğüd'e geldiği sırada Ertuğrul Bey'in kendisini ziyaretle hediyeler takdim ettiği bilindiğine göre, onun bu tarihte hayatta olduğu anlaşılmaktadır. Osmanlı vekayinâmeleri, kendisinin 1281 yı-

lında vefat ettiğini kaydederlerse de, bunun öbür kaynaklardan doğrulanmasına imkân yoktur.

YENİ AŞİRET REİSİ

Ertuğrul Bey'in oğlu Osman Bey'in, kendisinden sonra aşiret reisliğine geçtiği malûmdur. III. Gıyasüddin Keyhusrev, 1294 tarihinde Moğollar tarafından öldürülmüş ve yerine II. Gıyasüddin Mes'ud getirilmişti. Yeni Hükümdar, batı sınırlarında bulunan Uç Beylerine büyük önem veriyordu. Çünkü, Bizans'ı daimî bir tehlike olarak görmekteydi. Bu devlet, o sırada İlhanlılardan çekindiği için Selçuklulara karşı barış siyaseti takib etmekteydi. Lâkin Gıyasüddin Mes'ud, devletin ergeç bir gün Moğul boyunduruğundan kurtulacağını umduğu için o zaman Bizans'a karşı kuvvetli bulunmak istiyor ve sınır bekçileri olan Uç Beylerine bu yüzden ehemmiyet veriyordu. Bu arada vaktiyle Alâüddin Keykubâd tarafından Ertuğrul Bey'e mülk olarak verilmiş olan Söğüd bölgesini, aynı şartlarla ve 1284 tarihli bir fermanla resmen Osman Bey'e temlik etti, Emir Mansûr Çomakdâr'ın getirmiş olduğu bu fermanda, Osman Bey'e «*Nâsriüddin Ebu'n-Nasr Osman Şah*» diye hitab olunuyordu. Bu suretle, aşiretinin kendisine vermiş olduğu Başkanlık, tâbi bulunduğu Selçuklu Devleti tarafından da tasdik edilmiş oluyordu.

Osman Bey, aşiret Başkanlığına geçtikten sonra babasının takib ettiği barış siyasetini terkederek Bizans Tekfurlariyle yani İmparatora tâbi, fakat azli mümkün olıyan yarı müstakil kalelerin sahibi bulunan Rum Derebeyleriyle savaşa başladı. Evvelâ Kuluca Hisar'ı aldı, 1286 yılında İkizce zaferini kazandı. Hâkimiyetini yavaş yavaş Yar Hisar, Yenişehir, İnegöl gibi Rumların elinde bulunan önemli istinad noktalarına kadar yaydı. Bunun üzerine Gıyasüddin Mes'ud tarafından 1289 yılında Karaca Balaban Çavuş vasıtasıyla gönderilen bir fermanla Eskişehir ve İnönü havalisinin Söğüd'le birleştirilerek bir Sancak teşkil edildiği ve Beyliğinin de

kendisine verildiği bildirildi. Selçuklu Hükümdarı, Beylik alâmet olarak Tuğ, Ak Sancak ve Tabilhâne yollamış, ayrıca bir murassâ kılıç ile gümüş takımlı at, yüz bin dirhem (bugünkü râyçe ortalama 1,5 milyon TL.) ve geziler için pek çok silâh göndermişti.

HUMS-I ŞER'İ

Eski Osmanlı kaynakları, Osman Bey'in bu münasebetle her türlü vergiden de muaf tutulduğunu yazarlarsa da, bu Beyliğin bir yıl kadar daha, öbür Anadolu Beylikleri gibi, hâmi devlete vergi verdiği bilinmektedir. Bundan başka savaşlarda düşmandan alınan ganimetlerden Beytül-mâle, yani devlet hazinesine aid olan ve Hums-ı Şer'i (beşte bir) diye anılan hisse Selçuklu Hükümdarına takdim ile Selçuklu Devleti devlet ve Selçuklu Hükümdarları hükümdar tanınmakta devam olunmuştur. Böylece, Osmanlı Beyliği son defa 1290 yılında Selçuklu hazinesine Hums-ı Şer'i vermiştir ki bu da aynı yıl Osman Bey'in Karaca Hisar veya Yar Hisar taraflarına yaptığı akınlarda elde edilen esir ve maldan ayrılan beşte biridir. O sırada Akşehir'de bulunan Selçuklu Hükümdarı Gıyasüddin Mes'ud'un, evvelce Osman Bey'in Karaca Hisar'ın zaptı için istediği yardımı yapmıyacağını bildiren, lâkin ona başarılar dileyen ve teşviklerde bulunan fermamı gelmişti. Bu yardımı istemek için Osman Bey, kardeşinin oğlu Akdemir ile Aykut Alp'ı daha evvel Konya'ya göndermişti. Osman Bey, fermamı gazilerin huzurunda okuduktan sonra ona bir cevap yazdırıp son akının neticelerini izahla alınan ganimetten Hums-ı Şer'inin ve bir miktar esirin Akbaş Gazi vasıtasıyla takdim edildiğini bildirmişti.

OSMAN BEY'İN HUTBE OKUTMASI

İlhanlı Hükümdarı Gazân Mahmud Han, 1297 yılında Gıyasüddin Mes'ud'u azlederek Selçuklu tahtına III. Alâüddin Keykubâd'ı tayin etmiştir. Buna sebep ise, Anadolu'daki Moğul Beylerinden Baltu'nun İlhanlık makamına göz dikerek Gazân Han'a karşı vaki olan isyanının bastırılmasıdır.

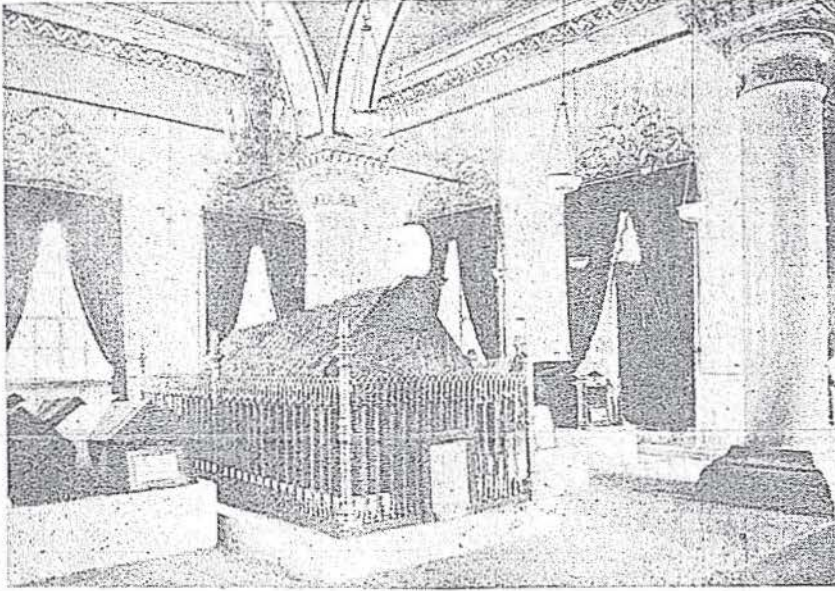
ılmasından sonra, onun Baltu Han tarafdarlığı ile itham edilmesiydi.

Alâüddin Keykubâd'ın saltanatı da ancak iki yıl kadar sürdü. Halka fazla zulmettiği için Selçuklu Beyleri tarafından Moğullara şikâyet edildiğinden, azlolunarak muhakeme altına alındı. Neticede suçlu sabit olduğu gibi İlhanlı Devleti'ne isyana niyetli olmakla da itham edildi. İdamı lâzımdı; lâkin Gazân Han'ın kızkardeşinin kocası bulunduğu için, affa uğrayıp Hemedan'da oturmaya memur edildi. Selçuklu tahtı üç yıl boş kaldıktan sonra, 1302 senesinde yeniden II. Gıyasüddin Mes'ud'a verildi. Altı yıl sonra onun vefatı ile ise, 1243 yılından beri Moğul himayesi altında şöyle böyle devam edebilen Selçuklu Devleti tamamen tarihe karıştı.

Osman Bey, 1299 yılında açtığı seferle Bilecik, Yar Hisar ve İnegöl'ü üst üste zaptedince, bu sefer neticesinde ele geçen çok miktardaki savaş ganimetlerinden her zamanki gibi Hums-ı Şer'i'yi Beytülmal için ayırıp zafer müjdesiyle beraber Turgut Alp ile Alâüddin Keykubâd'a yollamak üzere iken, Selçuklu Hükümdarının Gazân Mahmud Han tarafından azledilip Hemedân'a gönderildiği ve yerine başkasının tayin edilmemiş olmasıyla Selçuklu Devleti'nin sona erdiği haberi geldi.

Osman Bey, bu suretle artık Selçuklu tâbiyetinde bulunmuyordu. Çünkü, tâbi olacağı bir Selçuklu Devleti yoktu. Bunun üzerine Beylerinin, aşiret ileri gelenlerinin ve Moğulların zulmünden usanıp devlet merkezinden ayrılarak uçlara göçüp yerleşmiş olan eski Selçuklu Beylerinin teşvikiyle, Osman Bey, o güne kadar Selçuklu Hükümdarları adına okunan hutbeyi, kendi adına okuttu.

Doğu ülkelerinde adın cuma namazından evvel okunan hutbede anılması ve paralara basılması istiklâl alâmeti sayıldığından, klâsik Osmanlı vekayinâmeleri ve Osmanlı tarihçileri bu hâdiseyi Osmanlı Devleti'nin istiklâli olarak kabul ederler. Halbuki istiklâlden, tam bir bağımsızlık ve hiç bir devletin hiç bir surette vesâyeti altında bulunmamak kastediliyorsa, Osmanlı Devleti o sırada bu halde değildi.



Orhan Gazi türbesinin içinden bir görünüş.

İLHANLI TÂBİYETİ

Çünkü esasen daha evvel himaye ve vesayeti altında bulunduğu Selçuklu Devleti, Moğul İlhanlı Devleti'ne tâbi bulunuyordu. Selçuklu Hükümdarları, İlhanlı Valilerinin emrinde birer kukla olup hemen hemen hiç bir işe karışmazlardı. Tek görevleri, İlhanlılara kayıdsız şartsız itaat. İlhan, istediği zaman Selçuklu Hükümdarını azleder, yerine başkasını tayin edebilir ve bunu her lüzum gördükçe derhal yapardı.

Selçuklu tahtının boş kaldığı bu devirde, Osmanlı Beyliği hukuken ve fiilen İlhanlı Devleti'nin doğrudan doğruya tâbiliği altına girmiş oluyordu. Kesin şekilde tevsikine imkân bulunmamakla beraber, eğer hutbenin 1299 yılında Osman Bey adına okunduğu hakikaten doğru ise, İlhanlı Devleti gibi muazzam bir imparatorluğun küçük bir Uç Beyliğinde geçen bu olay ile pek fazla ilgilenmemiş olması mümkündür. Nitekim, Selçuklu Devleti'nin kendisine tâbi bulunduğu zamanlarda da Selçuklu Hükümdarları adına hutbe okunurdu. Esasen İlhanlı Devleti'nin bu uçlarla o zamana kadar doğrudan doğruya münasebeti bulunmadığından ve Selçuklu

Devleti'ne de henüz son vermek niyetinde olmadığından, onların bu gibi işleriyle yine doğrudan alâkadar olmamış bulunması da mümkündür. Nitekim daha evvel Selçuklu tahtı üç yıl süreyle boş kaldıktan sonra, II. Gıyasüddin Mes'ud'un tekrar Selçuklu Hükümdarı tayin edilmesi üzerine, bu olayı Osmanlı Beyliği'nin nasıl karşıladığı ve bu sefer nasıl bir durum hâsıl olduğu tamamen bilinmiyorsa da, malûm olan cihet, Osman Bey'in muhtelif vesilelerle İlhanlı Devleti Valilerinden gelen emirleri harfi harfine uyduğudur.

GAZÂN MAHMUD HAN'A HİZMET

Meselâ, Gazân Mahmud Han 1302 yılında üçüncü defa olarak Mısır seferine giderken Haleb'e vardığı sırada bir süreden beri başı boş kalmış olan Anadolu Uç Beylerini zaptı rapt altına almasını kumandanlarından Çoban Bey'e havale etmişti. Çoban Bey, Uç Beylerine bu sefer birer miktar asker göndermelerini tebliğ etti. Osman Bey bunun üzerine oğlu Savcı Bey'in kumandasında bir kısım kuvvetleri yola çıkardı. Kışın pek şiddetli oluşu yüzünden bu müfreze ancak birkaç men-

zil yol alabilmiş ve o aralık İlhanlıların Mısır seferi teşebbüsü de sona erdiğinden geri dönmüştü. Lâkin bu hâdise, öbür Uç Beyleriyle birlikte, Osmanlı Beyliği'nin de İlhanlı Devleti'nin emirlerine itaatli bulunduğunu, yani müstakil bir devlet olmadığını gösterir. Nitekim, bilhassa Osmanlı Beyliği'nin Anadolu'daki Bizans kalelerine daimî tecavüzünden bıkmış usanmış olan Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos'un bundan kurtulmak için Gazân Mahmud Han'a başvurarak saldırılara son verilmesini rica edip kızkardeşi Marya'yı zevce olarak teklif etmesi üzerine, Gazân Han'ın bir daha Bizans topraklarına tecavüz edilmemesi hakkında gönderdiği emre de Osman Bey derhal itaat etmişti.

Gazân Mahmud Han 1303 yılında vefat edince, yerine Olcaytu Hudabende İlhan olmuştur. Olcaytu, ilk iş olarak Anadolu Beylikleri içinde istiklâline en fazla sahip olan ve Gazân Han'a baş eğmemiş bulunan Karamanoğullarını yola getirmiş, bunun üzerine öbür beylikler büsbütün sınımlıydı. Osmanlı Beyliği ise, Gazân Han zamanında verilmiş olan emri tutarak Bizans ile artık uğraşmıyor, İlhan'ın hışmına uğramasına sebep olacak hâdiselerden mümkün olduğu nisbette kaçınmaya çalışıyordu.

II. Gıyasüddin Mes'ud'un ölümünden sonra öbür Anadolu Beylikleri gibi, Osmanlı Beyliği de doğrudan doğruya İlhanlı Devleti'nin tâbii haline geldi. Hepsi İlhanlı hazinesine vergi verirler ve İlhan'ın emrinden çıkmamaya büyük dikkat gösterirlerdi.

OSMANLI BEYLİĞİNİN TAM İSTİKLÂLE KAVUŞMASI

Osman Bey, bir süre rahat durduktan sonra Rumlarla tekrara vavaşa başlamış, Prenses Marya'nın bu sefer Olcaytu Hudabende'ye nişanlanması bile onun üst üste Bizans kalelerini zaptetmesine ve Bizans topraklarına taarruzla akınlarda bulunmasına engel olamamıştı. Lâkin, Geyve'ye

tâbi Tekfur Pınarı kalesinin muhasarası sırasında Çoban Bey'in söz dinlememeye başlayan Anadolu Beylerini yola getirmek için bir Moğul ordusuyla Anadolu'ya girdiğini duyunca muhasarayı bırakıp Yenişehir'e dönmeye mecbur kalmıştı. Osmanlı tarihçileri bu olayı «*Mülkün maslahat-ı külliyesi*» gibi müphem bir tabirle kayd ve izah ederler.

Osman Bey'in Beylik devri böyle geçti ve oğlu Orhan Bey de tıpkı onun gibi İlhanlılara tâbi oldu. Kendisi, 1320 yılından itibaren, hasta bulunan babasının yerine, Beyliği fiilen idare etmiştir. Hükümdar oluşu tarihine dair birçok farazyeler ileri sürülmüşse de, Bursa'da Hicrî 727 (Milâdî 1327) tarihinde basılmış olan elde mevcut en eski akçasında «3» rakkamı görüldüğüne ve bunun Beylik yılını anlattığı bilindiğine göre, bu makama 1324 senesinde geçmiş olduğu şüphesiz şekilde anlaşılmaktadır. Bu akçanın öbür yüzünde İlhanlı Hükümdarı «Sultan-ı âzâm» diye anılmaktadır. Bu da Osmanlı Beyliği'nin o tarihte müstakil olmayıp İlhanlılara tâbi bulunduğunun kesin delilidir. Nitekim Ayasofya kitaplığında bulunan «*Mecmua-i Felekiyye*» adlı eserin Memâlikü Rûm'il-Mahrûsa başlıklı kısmında İlhanlılara tâbi bulunan Anadolu Beyliklerinin Moğul Hâkanının hazinesine her yıl ödedikleri vergi miktarı zikredilirken, Orhan Bey'in de adı geçer.

Son İlhanlı Hâkanı Ebu Said Bahadır Han'ın 1335 yılında çocuk bırakmadan vefatı üzerine başlayan taht kavgaları sonunda Batı Moğul Devleti, yani İlhanlılar sür'atle inkıraz bulmuşlardır. İşte bu olay üzerine, öbür Anadolu Beylikleri gibi, Osmanlı Beyliği de tam istiklâline kavuşmuştur. Şu halde, bu tarihi Osmanlı istiklâlinin başlangıcı olarak kabul etmek icab eder.

Bu sırada ise Orhan Gazi, on bir senedir Osmanlı Beyliği'nin başında ve Beylik Söğüd, Eskişehir, Bilecik, Yenişehir, Bursa, İznik ve İzmit taraflarına sahip bulunmaktaydı.